

MAGDALENA EWA RUSZEL

Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Społeczeństwie
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
Stalowa Wola

Psychologiczne aspekty zamykania się młodzieży na religię

Streszczenie: Przedmiotem niniejszego artykułu jest ukazanie psychologicznych aspektów związanych z zamykaniem się młodzieży na religię we współczesnym społeczeństwie. Pierwszą rzeczą, na której się skupiłam, to analiza potrzeby religijności, następnie religijność jako czynnik wspomagający wychowanie, praktyczne aspekty religijności, podstawowe potrzeby psychiczno-duchowe młodzieży, jak również główne wyznaczniki prowadzące do zamykania się młodych ludzi na religię. Jedną z przyczyn zamykania się młodzieży na religię wyjaśniam za pośrednictwem autorskiej teorii tzw. filtra. Blokują on i wypacza potrzeby duchowe człowieka. W niniejszym artykule wprowadziłam także pojęcia: wewnętrznego klucza, potrzeby zakotwiczenia, duchowości obronnej oraz surogatowej.

Słowa kluczowe: wewnętrzny klucz, teoria filtra, potrzeba zakotwiczenia, duchowość obronna, duchowość surogatowa.

Wprowadzenie

Religijność jest jednym z podstawowych wymiarów człowieczeństwa. Już człowiek starożytny przejawiał silną potrzebę kultu religijnego, która zaspokajana była poprzez politeizm. Wraz z nią dostarczał on sobie wiedzy o rzeczywistości go otaczającej jak i nadprzyrodzonej, co z kolei zaspokajało jego potrzeby poznawcze, wyjaśniało i systematyzowało to wszystko, co składało się na jego środowisko życia. Dzięki wierze w bogów miał on świadomość, że istnieją bogowie, którzy mogą przezwyciężyć słabości ludzkie i dokonywać rzeczy niewykonalnych dla ludzi.

Fenomen religijności jest silnie związany z psychiką i działaniami społecznymi człowieka, z jego filozofią, światopoglądem, przekonaniami, wartościami. „Religijnością jest więc to wszystko, co człowiek przeżywa, doznaje, doświadcza, a także to wszystko, co w nim się dzieje, zachodzi, funkcjonuje w bezpośrednim związku z jego ustosunkowaniem się do Boga”¹. Stąd też takie nauki jak: psychologia religii, socjologia religii, filozofia poprzez swoje badania, teorie próbują wciąż na nowo go zgłębiać. Należy zauważyć, że fenomen ten nie jest związany z jedną, konkret-

¹ Cz. Walesa, *Psychologiczna analiza rozwoju religijności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych jego okresów życia*, w: *Psychologia religii*, red. Z. Chlewiński, Lublin 1982, s. 144.

ną religią, gdyż dotyczy on ludzi różnych ras i narodowości praktykujących różne religie. Nie jest w nim również istotny sposób wypełniania praktyk religijnych. To, co świadczy o sile fenomenu religijności, z drugiej strony może wskazywać na jego coraz mniejsze znaczenie.

Niniejszy artykuł będzie próbą poszukiwania odpowiedzi na pytania o czynniki i uwarunkowania osłabiające religijność współczesnej młodzieży, refleksją nad jej potrzebą wiary w Boga.

1. Potrzeba religijności – potrzebą rozwojową człowieka

Dziecko w okresie przedszkolnym zaczyna intensywnie interesować się otaczającym je światem, zadając mnóstwo, często powtarzających się pytań, na zasadzie „pytania dla pytania”, a nie zawsze dla uzyskania konkretnej odpowiedzi. To wskazuje na silnie budzące się w nim potrzeby zgłębiania przyczynowości rzeczywistości i potrzeby systematyzowania faktów oraz zdarzeń, za którymi kryje się chęć odczuwania swego istnienia w otaczającym je świecie, a co ważniejsze znalezienie tzw. „wewnętrznego klucza” (przypis aut. M. E. Ruszel), który pomoże mu pełniej rozumieć ten świat. Dziecko po kilku, kilkunastu latach odkrywa, że tym wewnętrznym kluczem okazuje się duchowość, którą zgłębiało w ciągu życia poprzez religijność i odkrywało za sprawą doniosłych dla niego wydarzeń życiowych. Pojęcie „wewnętrznego klucza”, które tu wprowadzam, będzie punktem wyjściowym w analizie potrzeby religijności u młodzieży. Proces otwarcia się bądź zamknięcia na religijność rozpoczyna się zatem już w pierwszych latach życia dziecka, a jego dynamika jest wielopłaszczyznowa, związana tak z czynnikami psychicznymi jednostki, jak i środowiskowymi.

W wieku przedszkolnym „rozwój religijny dziecka uwarunkowany jest rozwojem wyobraźni, obrazowym pojmowaniem świata, pełnego niezwykłości i tajemniczości. To skłania dziecko do akceptacji siły wyższej. Jest to okres antropomorficznego pojmowania Boga (...). Dzieci widzą Boga jako osobę, która rozdaje wszystkie dobra”². Stąd ten okres w rozwoju religijności nazywany jest przez Czesława Walesę okresem religijności magicznej, trwającej od 4 do 7 roku życia³. Czynnikiem, które mogą wówczas moim zdaniem zniechęcić dziecko do religijności są:

- niewychowawcze przedstawienie obrazu Boga lub nieadekwatne jego ukształ-

² D. Becelowska, *Repetitorium z rozwoju człowieka*, Jelenia Góra 2006, s. 172.

³ Cz. Walesa, dz. cyt., s. 150. Zob. także: *W okresie religijności magicznej (4-7 r.ż.) pojawiają się i rozwijają formy podobne zewnętrznie do religijności ludów pierwotnych. Myślenie dziecka wychowanego religijnie nasycone jest treścią religijną swoście ujmowaną – ukazują się wyraźne elementy magiczne. Dziecko wytwarza własny obraz świata oraz proste pojęcie Boga jako kogoś, kto jest ważniejszy od wszystkich ludzi, silniejszy od wszystkich znanych mocy. Rzeczywistość sakralna dziecka 4-5 letniego nieoddzielona jest od fantazji, pełna cudowności i nadzwyczajnych zjawisk. Dziecko 6-7 letnie przejawia już cechy naiwnego realisty, a jego religijność wyraża się większą liczbą zachowań dowolnych, osobistych i angażujących bardziej całościowo. W dziedzinie motywacyjnej dostrzega się spontaniczną chęć do aktów religijnych. Dzięki intensyfikacji życia religijnego w tym okresie, w wieku od 5 do 7 lat może nastąpić inicjacja sakramentalna (pierwsza komunija święta). Tamże, s. 150.*

towanie w umyśle dziecka na skutek błędów wychowawczych rodziców, np. straszenie karami zesłanymi przez „Bożię“, straszenie piekłem, diabłem za złe zachowanie;

- przedstawienie Boga, który każe dzieci za złe zachowanie;
- wyjaśnianie dziecku przyczyn traumatycznych wydarzeń z życia jako kary Bożej zesłanej na ludzi;
- niewdrażanie dzieci w praktyki religijne;
- spłykanie i powierzchowne spełnianie przez rodziców praktyk religijnych;
- brak dobrego przykładu religijnego ze strony rodziców;
- niewyjaśnianie dziecku specyfiki i wagi różnych zachowań wiernych w miejscu kultu religijnego;
- mechaniczna modlitwa dziecka odmawiana z obowiązku narzuconego przez rodziców i przy ich akceptacji takiego sposobu modlenia się, często w pośpiechu, jako mało istotnego elementu dnia dziecka.

W okresie wczesnoszkolnym, „około 9 r.ż. zanika naiwny obraz Boga, dzieci w tym czasie zaczynają myśleć logicznie o Bogu i zastanawiać się nad jego wszechobecnością. W umyśle dziecka pojawia się transcendentalizacja obrazu Boga (...), a w jego kształtowaniu biorą udział takie procesy psychiczne jak: identyfikacja, naśladownictwo i projekcja (głównie) cech ojca. Stąd dalszy rozwój religijny dziecka uwarunkowany tą wizją (przeniesioną ze swego ojca) może się przyczynić do rozwoju miłości lub chłodnego dystansu (...)”⁴. Ten okres w rozwoju religijności człowieka Cz. Walesa nazywa okresem religijności autorytarno-moralnej trwającej od około 7-8 r.ż. do 12 r.ż.⁵. Wówczas, moim zdaniem, czynnikami mającymi kluczowe znaczenie dla późniejszego odchodzenia młodzieży od religijności są:

- nierozwijanie u dzieci potrzeby poznawczej, którą jest chęć wiązania życia z działaniami Boga-Stwórcy, nie dostarczanie im wyjaśnień na temat życia w czasach Jezusa i stopniowy zanik uczenia rozumienia Jego nauki w kontekście współczesności;
- nieuczenie czym jest duchowość, jak ją zauważać i jak ona się może wyrażać w życiu codziennym dzieci oraz dorosłych;
- nieukazywanie potrzeb wynikających ze specyfiki podstawowych sfer człowie-

⁴ D. Becelowska, *dz. cyt.*, s. 189.

⁵ Cz. Walesa, *dz. cyt.*, s. 150. Zob. także: *Okres religijności autorytarno-moralnej (od 7-8 r.ż. do 12 r.ż.) charakteryzuje się dominacją uzewnętrzniczonych form, uzależnionych od autorytetu i wzoru osób znaczących, a szczególnie rodziców i wychowawców. Powinność religijna jest ujmowana jako obowiązek i posłuszeństwo ze względu na starszych, a Bóg – jako stróż tej powinności, a nie źródło i cel. W tym okresie następuje odkrycie instytucji religijnej i „osób religijnych” (ksiądz i zakonnica), z którymi łączy się funkcja przekazywania treści religijnych (...). W obrazie Boga dominuje antropomorfizm moralny, a więc przypisywanie Bogu atrybutów wyższej jakości, jak np. dobroci, mądrości, sprawiedliwości, świętości. W odczucym zaś kontakcie z Bogiem zarysowuje się przeciwstawienie obawy i radości, a więc swoista ambitendencja (...).* Cz. Walesa, *dz. cyt.*, s. 150-151.

ka: sfery fizycznej, intelektualnej, społecznej, psychicznej i duchowej;

- niewdrażanie dzieci do pracy nad swoim zdrowiem duchowym;
- stopniowe niekształtowanie w nich potrzeby wiązania swojego życia z praktykami religijnymi;
- niewdrażanie do budowania fundamentu swojej tożsamości na duchowości;
- nieuczenie rozróżniania tego, co pomaga dziecku rozwijać dobre strony osobowości oraz tego, co temu przeszkadza;
- podtrzymywanie z okresu przedszkolnego przyczynowości zdarzeń z życia społecznego oraz wydarzeń z życia dziecka w kategoriach „nagrody i kary”;
- nie uczenie dziecka adekwatnego stosunku do własnych słabości, błędów, dysfunkcyjności, porażek (co później łatwo wykorzystać mogą sekty, jak również popkultura, którą skompensować można te niezaspokojone potrzeby, które w procesie rozwoju nie miały szansy zrealizować się poprzez duchowość);
- zwracanie uwagi na to, aby w dziecku nie kształtowała się w *defense spirituality*⁶, która w adolescencji prowadzi do *surrogate spirituality*⁷.

W okresie adolescencji (na który według Cz. Walesy przypadają dwa okresy kształtowania się religijności człowieka: okres kształtowania się religijności autonomicznej od ok. 12 do 16-17 r.ż. oraz okres kształtowania się religijności autentycznej od około 18 r.ż. do 25 r.ż.⁸) kluczowym dla rozwoju religijności jest pojawienie się

⁶ *Defense spirituality* – my own author's name. I understand it with a connection of defense mechanism of a personality. Its aim is to defend a consciousness from all things that could threaten it, it means annoy, remorse, make a spiritual (moral) emptiness (...) Example of the defense spirituality will be a situation when a man knows that his friends do not accept his amoral life style and he changes these friends as his perception point of reality. So, the defense spirituality in his feeling illusory compensates him for what spirituality is from a Christian point of view. M.E. Ruszel, *Psychological Aspects of Alternative Spirituality in Post Modern Society*, w: *Nove nabozenске hnutia, sekty a alternativna spiritualita v kontexte postmoderny*, red. K. Kardis – M. Kardis, Presov 2010, s. 408.

⁷ The surrogate spirituality is similar to the defense one. It characterizes in our daily life style, in which the spiritual development is replaced by a post-modern society aims. Then, spirituality is a sort of consumption and material things (...). Defense spirituality can lead to surrogate spirituality as well as it can be very similar to it or independent from it (...). Tamże, s. 408.

⁸ Cz. Walesa, dz. cyt., s.150. *Kształtowanie się religijności autonomicznej (od ok. 12 do 16-17 r.ż.) związane jest z nabywaniem w tym okresie zdolności do przekraczania granic konkretności oraz silną tendencją do uczestniczenia w życiu ludzi dorosłych (...). Charakterystyczne jest także wówczas poczucie zagubienia i dezorientacja nawet we własnych przeżyciach. To poczucie zagubienia uwarściwia na problematykę przyczyn istnienia i skłania do poszukiwani genezy zjawisk. Rewizja krytyczna treści religijnych prowadzi do upadku religijności „sakralnej”, „cudownej”, „utyliitarnej”, i „modelowej”. W wyniku tej rewizji wyłania się religijność czysta i osobista (...). Dorastający kształtuje własne poglądy religijne (światopogląd), a praktyki stają się coraz bardziej świadome i dobrowolne. Natomiast okres kształtowania się religijności autentycznej (18-25 r.ż.) cechuje dynamiczne formowanie się światopoglądu (...). Autentyzm religijny młodzieży może sprzyjać problemom adaptacyjnym (znalezienie swojej roli i miejsca w świecie), gdyż religia staje się źródłem znaczeń (sensów) i podstawą dojrzałości społecznej, emocjonalnej i poznawczej. Często występuje pragnienie i tęsknota absolutu i czegoś czystego (...). Pojawiają się liczne konflikty religijne o charakterze intelektualnym, motywacyjnym lub*

kryzysu tożsamości, wraz z którym pojawia się chęć kwestionowania wiary i bunt przeciwko autorytetom. „W tym okresie obserwuje się najwięcej nawróceń, ale także i pojawienie się największej liczby wątpliwości i spadku praktyk religijnych (...). Ważne jest, aby dziecko wtedy mogło doświadczać sensu własnego istnienia, własnego sumienia, doświadczać bliskości we wspólnocie religijnej”⁹. Szczególnie ważne dla tego, aby młodzież nie zamykała się na religijność, jest:

- pozwolenie jej na to, by krytykując rzeczywistość dążyła do odkrywania głębszego sensu kryjącego się w istnieniu człowieka;
- nienaśmiewanie się z jej krytycznego podejścia do rzeczywistości i do postawy buntowniczej wyrażanej przez nią;
- pozwolenie jej na wyrażanie negatywnych emocji w sposób akceptowany społecznie;
- umiejętne towarzyszenie młodzieży w fascynacji pluralizmem kulturowym i światopoglądowym, tak by w osobie dorosłej zawsze widziała autorytet, do którego można się zwrócić w razie wątpliwości, problemów;
- czuwanie nad podejmowanymi przez nią wyborami;
- zachęcanie młodzieży, aby swoją energię i zapał skierowała na niesienie pomocy innym;
- umiejętne skierowanie jej na to, by bliskość jaką dają kontakty z rówieśnikami, czerpała także ze spotkań wspólnot religijnych;
- zwracanie jej uwagi na to, aby korzyści płynące z rozwoju intelektualnego nie przyćmiły pozytywnych następstw, jakie daje rozwój duchowy;
- czuwanie, aby rozwój intelektualny i sukces życiowy nie stały się jedynym wyznacznikiem i sensem istnienia młodego człowieka;

2. Religijność jako czynnik wspomagający wychowanie

Takie wyznaczniki religijności jak: wiara, modlitwa, ufność, pobożność, uznawanie wartości sacrum, kult religijny mogą stać się czynnikami wspomagającymi wychowanie młodzieży, a zarazem umacniającymi ją w przekonaniu trwania w wartościach religijnych, jeśli:

- młodzież zauważa pozytywny związek między tymi czynnikami, a osobami od których one pochodzą. Im postawa osoby, z której młody człowiek bierze przykład, jej osobowość, działania są bardziej spójne z praktykami religijnymi

uczuciowym. Ich pomyślnie rozwiązanie jest bardzo korzystne dla ukształtowania się religijności autentycznej, zaś rozwiązanie niepomyślnie lub brak rozwiązania – może prowadzić do ateizmu lub zaburzenia religijności (...). Młodzież w idei Boga akcentuje to, że on poucza i pomaga. Boga przeżywa jako zasadę, na podstawie której kształtuje własną postawę wobec rzeczywistości. W pojęciu sakramentu pojednania (spowiedzi) dominują treści psychologiczne z zaakcentowaniem przemiany wewnętrznej – występuje silna potrzeba kontaktu, zawierzenia i zaufania (...), Cz. Walesa, dz. cyt., s. 150-151.

⁹ D. Becelowska, dz. cyt., s. 210.

przez nią czynionymi, tym bardziej młody człowiek zauważa głębię przekazu duchowego kryjącego się w wierze, modlitwie, pobożności i wartościach życiowych z nimi związanych;

- dorośli potrafią ukazać młodzieży wartość pokoju wewnętrznego, wyciszenia, spojrzenia na wiele codziennych spraw, trudności i problemów z perspektywy pokładów duchowych płynących z właściwej modlitwy, wiary, ufności, które to pokłady na co dzień przytłumione są popkulturą;
- młodzież od wczesnego dzieciństwa jest wychowywana w wierze nie izolowana od kultury masowej lecz uczona, jak trwać w wartościach religijnych, umacniana w nich, a jednocześnie zdolna do wychwytywania i skutecznego blokowania dostępu do tego, co zagraża zdrowemu, zrównoważonemu rozwojowi duchowemu własnej osobowości;
- rodzice, wychowawcy umieją dostrzec ten moment w rozwoju osobowości młodego człowieka, w którym następuje rozluźnienie się norm, wartości i zasad wtedy, kiedy młody człowiek ma pragnienie poszukiwania dla siebie nowych odniesień. Wówczas ci rodzice oraz wychowawcy powinni dyskretnie i w atrakcyjny sposób wypełnić zasadami moralnymi jego poszerzające się horyzonty osobowości, wzbudzić na nowo u niego potrzeby duchowe tak, by osobowość młodego człowieka rozrastająca się jakościowo, rozrastała się na ich fundamencie.

3. Potrzeba religijna a praktyka religijna

Z punktu widzenia psychologicznego wzbudzenie w sobie przez jednostkę potrzeby nie zawsze doprowadza do jej zrealizowania, gdyż na drodze realizacji stoi motywacja oraz czynniki osobowościowo-sytuacyjne, do których należą również złe skłonności i nawyki jednostki (patrz schemat). Stąd związek między potrzebami religijnymi a praktykami nie zawsze jest wprost proporcjonalny. Jeśli przykładowo młody człowiek odczuwa potrzebę kontaktu z sacrum to, czy ona zrealizuje się poprzez praktykę religijną, zależeć będzie m.in. od: źródła tej potrzeby (motywacji wewnętrznej lub zewnętrznej), jej siły, rzeczywistych lub wyobrażonych konsekwencji jej niezaspokojenia, presji otoczenia, siły zagłuszania i przytłumienia tej potrzeby przez inne, poczucia obowiązku jej zaspokojenia oraz nadanej jej randze ważności.

Blokady potrzeby, tzw. „filtr”:
 -brak motywacji
 - sytuacja sprzyjająca bądź nie
 - lenistwo, niechęć
 - mechanizmy obronne osobowości, np.: zaprzeczanie, wyparcie,
 Potrzeba → |-----| ---> Praktyka religijna (działanie)

Potrzeba → „Filtr” → Potrzeba wychodząca z „Filtru” => Praktyka religijna
 (działanie)

Schemat aut. M. E. Ruszel

W jednym z badań ankietowych dotyczących praktyk religijnych młodzieży w wieku od 15 do 20 lat, przeprowadzonych na grupie 500 chłopców i 500 dziewcząt w następujących miastach: Warszawie, Krakowie, Katowicach i Poznaniu w okresie od: 15 marca do 30 kwietnia 1970 roku, uzyskano następujące odpowiedzi dotyczące praktyk religijnych: 71,6% - praktykowało z potrzeby wewnętrznej, 31,0% - z przyzwyczajenia, 24,7% - z nakazu Kościoła, 11,8% - z nakazu rodziców, 6,2% - stanowiły inne motywy takie jak: obowiązek, miłość do Boga, bojaźń przed Bogiem, potrzeba kontaktu z Kościołem, spotkanie z sympatią, na życzenie innej osoby, z racji bycia wierzącym, z powinności lepszego poznania wiary, z obawy przed wyrzutami sumienia, z wychowania i in.¹⁰ Według tego badania, w latach siedemdziesiątych dominującą motywacją do praktyk religijnych była motywacja wewnętrzna, tzw. wewnętrzna potrzeba. W myśl powyższego schematu sytuacja taka miała miejsce dlatego, że filtr (blokady tej potrzeby), który mógłby ją osłabić lub spowodować jej zanik, był wówczas bardzo słaby. Kilkadziesiąt lat później kolejne badania ujawniły, że rola tego filtra stawała się coraz bardziej znacząca w osłabianiu praktyk religijnych.

W innych badaniach, przeprowadzonych przez CBOS¹¹ w 2006 r. nad znaczeniem religii w życiu Polaków, 96% badanych określiło się jako katolicy, 95% uważało się za wierzących, 63% określiło się jak osoby, które stosują się do nauczania Kościoła. Ponadto, 56% respondentów co najmniej raz w tygodniu bierze udział w praktykach religijnych. 69% z nich uznało się za religijnych, w tym co piąty 21% za bardzo religijnego. Tylko 17% przebadanych osób określiło się mianem obojętnych religijnie, a 14% uznało się za niereligijnych. Jak wykazało to badanie, religijność zależna jest

¹⁰ Zob. S. Kisiel, *Duszpasterstwo na tle potrzeb psycho-duchowych*, Siedlce 1977, s. 32, 45-46.

¹¹ Zob. oprac. R. Boguszewski, *Znaczenie religii w życiu Polaków*, <http://www.badanie.cbos.pl> [9.06.2011].

od wieku respondentów, ich płci, poziomu wykształcenia, wielkości miejscowości, w której mieszkają i od statusu materialnego. Według tego badania najbardziej religijnymi są osoby od 65 r.ż. i w tej grupie dominują kobiety. Co ciekawe poziom religijności malał wraz ze wzrostem wykształcenia respondentów. Ponadto, za osoby najmniej religijne uważali się respondenci zamieszkujący duże miasta, jak również ci, którzy osiągnęli najwyższe dochody w przeliczeniu na osobę. Jednakże, mimo iż w tym badaniu respondenci duże znaczenie w codziennym życiu przypisywali religii, to w szerszym kontekście wartości widać było, że wiara religijna schodzi na dalszy plan, i znajduje się za takimi wartościami jak: spokój 42%, szacunek dla innych ludzi 42%, praca zawodowa 45%, uczciwość życiowa 53%. Najwięcej wyborów otrzymały takie wartości jak: zdrowie 80%, szczęście rodzinne 79%¹². W myśl przyjętego schematu filtra wnioskować można, iż rola filtra w osłabianiu potrzeby religijności nie tylko wzrosła, lecz również wzmocniła się o takie czynniki jak: wykształcenie, zawód, miejsce zamieszkania, pozycja społeczna.

Podobne dane podają inne badania CBOS z roku 2009 nad przemianami religijności w Polsce¹³. W grupie respondentów w wieku 18 – 24 lat ponad 90% uznaje się za osoby wierzące lub głęboko wierzące, lecz w tej kategorii wiekowej odsetek osób głęboko wierzących zmniejszył się o połowę z około 9% do około 5%. Połowa ankietowanych przyznała się do cotygodniowego uczestnictwa w Mszach świętych (a na początku lat dziewięćdziesiątych było ich ponad dwie trzecie. Jednocześnie dwukrotnie wzrósł odsetek osób praktykujących nieregularnie, a także zwiększyła się o cztery punkty procentowe liczba młodych ludzi w ogóle nie uczestniczących w praktykach religijnych, co stanowiło 12%. Badania te jak widać potwierdzają tendencję do słabszego znaczenia praktyk religijnych w życiu Polaków, zwłaszcza młodych.

4. Podstawowe potrzeby psychiczno-duchowe młodzieży

„Wewnętrzny klucz” nazwałabym podstawowe potrzeby psychiczno-duchowe młodzieży. To one sprawiają, że jej sfera duchowa rozwija się w integralności z psychiczną, ta zaś jest prawidłowym fundamentem dla rozwoju sfery fizycznej, emocjonalnej i społecznej w człowieku.

Z badań ks. Stanisława Kisiela¹⁴ wynika, że następujące potrzeby wchodziły w skład potrzeb psycho-duchowych: 1) potrzeba samodzielności życiowej i duchowej, 2) własnej godności i wartości, 3) zrozumienia i oparcia duchowego, 4) potrzeba sensu życia. Według wspomnianego autora, pierwsza z tych potrzeb – samodzielności życiowej i duchowej przejawia się w „pędzie” młodych do szukania i przeżywania nowych doświadczeń, głównie za sprawą massmediów, które moim zdaniem

¹² Tamże

¹³ Zob. oprac. R. Boguszewski, *Dwie dekady przemian religijności w Polsce*, <http://www.badanie.cbos.pl> [9.06.2011].

¹⁴ Zob. S. Kisiel, *dz. cyt.*, s. 51-142.

kreują, wymuszają, a także wyzwalają w młodym człowieku nie zawsze akceptowane przez jego podświadomość potrzeby. Według ks. S. Kisiela potrzeba ta objawia się również w samodzielności młodzieży w postępowaniu i wartościowaniu, czego przejawami są: zawieranie nowych (nie zawsze konstruktywnych - przyp. aut.) dla młodego człowieka znajomości, w tym także chęć przeżycia miłości oraz krytycyzm w sądach i wartościowaniu. Do drugiej kategorii potrzeb psycho-duchowych, według badań tego autora, zaliczamy: dążenia samowychowawcze młodzieży, dążenia jej do osiągnięć i twórczości, jak również obronę poczucia własnej godności i wartości; do trzeciej natomiast: poszukiwanie oparcia duchowego w grupie rówieśniczej, potrzebę porady życiowej i zrozumienia ze strony osób życzliwie nastawionych, a także konfliktowość (jako potrzeba negatywna - przyp. aut.) wynikająca z braku zrozumienia u rodziców. Do ostatniej grupy – potrzeby sensu życia, autor zalicza: dociekania światopoglądowe i etyczne młodzieży oraz trudności religijne powstałe w ich wyniku, poszukiwanie sensu życia i związany z tym wybór celi życiowych, a także sens życia jako wynik kondycji psychicznej młodego człowieka.

„Wewnętrzny klucz” pozwala młodemu człowiekowi odnaleźć się w świecie, interpretować rzeczywistość, w której żyje, a co więcej, dawać oparcie i wskazywać na cele oraz dążenia. Jeśli jest to tzw. „pozytywny klucz wewnętrzny”, młodzież z sukcesem przechodzi przez kryzysy rozwojowe, problemy i trudności życiowe. Jeśli zaś klucz ten jest negatywny, skutkiem tego jest m.in. odchodzenie młodzieży od wcześniej uznawanych pozytywnych wartości, zasad, norm oraz zastępowanie ich nowymi, niekorzystnymi dla rozwoju duchowego człowieka. Wtedy mamy także do czynienia z ich liberalizacją, stopniowym odchodzeniem młodzieży od religijności, zatrzymaniem się jej w rozwoju duchowym, niewidzeniem potrzeby pracy nad sferą duchową, niezauważaniem związku życia codziennego z głębszym, pozamaterialnym wymiarem egzystencji.

„Wewnętrzny klucz” ma także wpływ na nazwaną przeze mnie tzw. potrzebę zakotwiczenia (need of anchoring / rooting)¹⁵. To ona sprawia, że młody człowiek ma lub nie ma wartości, zasady, które stale mu towarzyszą w życiu, miejsca do których powraca i osoby z nimi związane, na których może polegać.

5. Postawy i czynniki prowadzące do zamykania się młodzieży na religię

Jednymi z podstawowych czynników prowadzących do poczucia alienacji czy też buntu u młodzieży są kryzysy rozwojowe, które ona przechodzi, zwłaszcza te

¹⁵ “A post modern man is not <taking anchoring> in stable family and life values. Instead of anchoring, he often changes job, partners, friends. Individual life tasks are only stages that do not give him a full passage to the next, more mature ones and what is more, they are not connected with each other. Such a man has difficulties with connecting need of change and need of a new experiences with the need of anchoring. That is why, he not always has places where he can return (and I could add here, that such a man has no always values to which he can return). M.E. Ruszel, *Psychological Aspects of Alternative Spirituality in Postmodern Society*, dz. cyt., s. 409.

w negatywny sposób rozwiązane. Na wiek młodzieńczy przypada według teorii Erika Eriksona kryzys dotyczący „tożsamości a niepewności roli (...) polegający na tym, że dawna tożsamość nie spełnia już swojej funkcji; a ta, która ma za zadanie obsadzić młodego człowieka w ogromnej liczbie nowych ról, jakie niesie ze sobą dorosłe życie – ról zawodowych, płciowych, religijnych – dopiero się rodzi. W związku z tym dochodzi do frustracji związanej z mnogością możliwości wyboru”¹⁶. Z psychologicznego punktu widzenia w tym okresie swego rozwoju młody człowiek jest szczególnie podatny na odchodzenie od religii. Przeżywane na przemian z poczuciem niepewności i niemożliwością określenia swojej tożsamości zaurzeczona, i zafascynowanie różnymi „atrakcjami”, jakie niosą ze sobą rzeczywistość postmodernistyczna oraz mass media, sprawiają, że młodemu człowiekowi łatwiej jest odejść od duchowego fundamentu (jeśli ten fundament został w nim ukształtowany już w dzieciństwie). Innymi czynnikami, które sprzyjają postawie stopniowego oddalania się od religii u młodzieży, są: 1) niewidzenie potrzeby istnienia Boga w życiu. Sytuacja taka ma miejsce wtedy, gdy młodzież zachłyśnięta jest nową rolą, nowym „wyzwoleniem”, jakie daje okres młodości, tym bardziej, jeśli wszystko pomyślnie układa się, nie występują zmartwienia, problemy, można w pełni odczuwać radość i cieszyć się życiem; 2) niezgoda na cierpienie i bunt przeciw Bogu, który „nic z tym nie robi”. Taka postawa świadczy o nieprzepracowanym kryzysie, lecz także o braku dojrzałości psychicznej do odpowiedzialnego zmierzenia się z różnymi sytuacjami; 3) rozczarowanie „magiczną wiarą w Opatrzność Bożą, która nie spełnia automatycznie ludzkich pragnień”¹⁷. Taka postawa charakterystyczna jest dla osób o mentalności magicznej (a myślenie magiczne jest typowe dla dzieci w wieku przedszkolnym); 4) „brak identyfikacji z osobami wierzącymi”¹⁸. Pozytywna identyfikacja religijna nie tylko wzmacnia stronę duchową w człowieku lecz także rozwija duchowość otwierając ją na bogactwo płynące z wzajemnych kontaktów, więzi, przeżyć, doświadczeń; 5) traktowanie wiary w sposób utylitarny na zasadzie: wierzę, gdyż „przedmiot wiary odpowiada moim potrzebom afektywnym, zaspokajając je”¹⁹. Współcześnie odchodzić od religii mogą nawet osoby o utylitarnym do niej podejściu, gdyż szybko zmieniające się potrzeby afektywne jednostki jest w stanie zaspokoić kultura masowa, która w oczach młodego człowieka jest o wiele przyjemniejsza, przydatniejsza niż religia, której wpływ na sferę duchową nie zawsze jest przez niego dostrzegany. Ma to także związek z tym, że „the advanced stadium of secularization is a horizontally shaped vision of the world. Any sign of transcendence seems not to <match> this flat perspective, except of angels. The figure of angels is probably the only visible sign of the <supernatural> that survived the process of the precise elimination of religious references in public area (...)”²⁰. Sekularyzacja zata-

¹⁶ H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, tł. Aleksander Wojciechowski, Poznań 2004, s. 366.

¹⁷ S. Kuczkowski, *Psychologia religii, dz. cyt.*, s. 211.

¹⁸ Tamże, s. 212.

¹⁹ Tamże, s. 215.

²⁰ A. Dańczak, *Angel as a Symbol of the Post-modern Spirituality of the West*, w: *Nowe nabożenske*

cza coraz szersze kręgi w życiu młodego człowieka. Kultura masowa nie dopuszcza żadnych przejawów transcendentalnego ujęcia rzeczywistości. Jedynym wyjątkiem jest, jak pisze ks. Andrzej Dańczak, symbol anioła. Dlaczego akurat ten symbol? Anioł współcześnie, jak zaznacza wspomniany autor, oderwany jest tak naprawdę od korzeni chrześcijańskich: „the way they are employed nowadays deprives them of their Christian background”²¹. Kultura masowa nadaje mu komercyjny znaczenie, które świetnie się „sprzedaje”, a co za tym idzie, nie „zagroza” jej ideologii.

Literatura:

- Bee, H., *Psychologia rozwoju człowieka*, tł. A. Wojciechowski, Poznań 2004.
- Becelowska, D., *Repetitorium z rozwoju człowieka*, Jelenia Góra 2006.
- Boguszewski, R. (oprac.), *Dwie dekady przemian religijności w Polsce*, www.badanie.cbos.pl [9.06.2011].
- Boguszewski, R. (oprac.), *Znaczenie religii w życiu Polaków*, www.badanie.cbos.pl [9.06.2011].
- Chlewiński, Z. (red.), *Psychologia religii*, Lublin 1982.
- Dańczak, A., *Angel as a Symbol of the Post-modern Spirituality of the West*, w: *Nove nabozenke hnutia, sekty a alternativna spiritualita v kontexte postmoderny*, red. K. Kardis – M. Kardis, Presov 2010, s. 475-483.
- Kisiel, S., *Duszpasterstwo na tle potrzeb psycho-duchowych*, Siedlce 1977.
- Kuczkowski, S., *Psychologia religii*, Kraków 1993.
- Ruszel, M.E., *Psychological aspects of alternative spirituality in post modern society*, w: *Nove nabozenke hnutia, sekty a alternativna spiritualita v kontexte postmoderny*, red. K. Kardis – M. Kardis, Presov 2010, s. 407-413.
- Walesa, Cz. *Psychologiczna analiza rozwoju religijności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem pierwszych jego okresów ontogenezy*, w: red. Z. Chlewiński, *Psychologia religii*, Lublin 1982, s. 143-180.

Psychological Aspects of Young People's Abandonment of Religion

Summary: This article presents some psychological aspects of the move away from religion by young people in post modern society. The first thing I analyze is the need of religion, then religiosity as a factor that helps in upbringing, the practical aspects of religion, the basic psycho-spiritual needs of youth and the main attitudes and factors that lead them to turn away from religion. One of my explanations of the abandonment of religion by young people is my own conception of the so-called “filter”, which blocks and distorts human religious needs. I also introduce the term of the “inside key” and mention another of my own terms, “the need of anchoring (rooting)”, as well as defense spirituality and surrogate spirituality.

Keywords: inside key, conception of filter, anchoring (rooting), defense spirituality, surrogate spirituality

hnutia, sekty a alternativna spiritualita v kontexte postmoderny, red. K. Kardis – M. Kardis, Presov 2010, s. 477.

²¹ Tamże.